

**AMNESTY
INTERNATIONAL**

Socialdepartementet
Regeringskansliet
103 33 Stockholm

2018-06-18

SYNPUNKTER PÅ LAGFÖRSLAGET I UTREDNINGEN OM JURIDISKT KÖN, “ÄNDRING AV DET KÖN SOM FRAMGÅR AV FOLKBOKFÖRINGEN” (Ds 2018:17)

Diarienummer S2018/03106/FS

Inledning

Amnesty International är en av världens största människorättsorganisationer. Vårt arbete baseras på det universella regelverket om mänskliga rättigheter, vilket grundar sig i principen om alla människors lika värde. Vi kämpar för att dessa rättigheter ska gälla alla, alltid. Regelverket innehåller juridiska och politiska förpliktelser vilket binder stater som ratificerat relevanta konventioner, bland dem Sverige.

Amnesty understryker att den svenska staten har en direkt folkrättslig skyldighet att garantera samtliga individer de rättigheter som garanteras i konventionerna Sverige ratificerat, säkerställa att dessa inte kränks samt vidta förebyggande åtgärder för att möjliggöra deras uppfyllelse. Detta gäller oavsett om konventionerna inkorporerats i inhemsk rätt eller inte. I detta sammanhang understryker vi vikten av att Sverige följer sina folkrättsliga förpliktelser genom att ta sitt politiska och juridiska ansvar i fråga om mänskliga rättigheter för transpersoner.

I SOU 2017:92, “Transpersoner i Sverige”, konstaterar utredaren att oförståelse, fördomar och en internaliserad rädsla för normbrytande identiteter och uttryck i samhället leder till

omfattande psykosocial ohälsa hos transpersoner. Antalet självmordsfall inom gruppen transpersoner överstiger kraftigt andra samhällsgrupper.¹ Staten misslyckas således med att säkerställa transpersoners mänskliga rättigheter på lika villkor som andra. Regeringen måste korrigera dessa luckor genom konkreta och aktiva åtgärder som möjliggör för alla att i största möjliga mån leva i enlighet med sin könsidentitet, fria från diskriminering, våld och trakasserier.

Amnestys ställning till lagförslaget

Amnesty *tillstyrker* förslaget i dess helhet.

Sammantaget *uppmantar* Amnesty regeringen att utarbeta en proposition i enlighet med utredningens förslag och därmed säkerställa att:

- den nuvarande könstillhörighetslagen upphävs och ersätts av två separata lagar så att den juridiska processen separeras från den medicinska;
- ändring av det kön som finns registrerat i folkbokföringen blir en snabb och enkel administrativ process som utgår från den enskildes rätt att definiera sin könstillhörighet; samt
- åldersgränsen för ändring av det kön som framgår av folkbokföringen sänks.²

Vidare vill Amnesty *uppmanna* regeringen att tillsätta en utredning om könsneutrala personnummer samt en utredning om att införa ett tredje juridiskt kön.

Amnesty vill i det följande *understryka* de folkrättsliga principer som aktualiseras och betona varför den nya lagen är nödvändig utifrån ett människorättsligt perspektiv.

Upphäv och ersätt den nuvarande könstillhörighetslagen³

Transpersoner drabbas hårt av den nuvarande könstillhörighetslagens brister. Utredningen om byte av juridiskt kön och utredningen om underlivskirurgi är sammanlänkade och beroende av varandra på ett olyckligt sätt som försvårar för transpersoner som vill erkännas

¹ SOU 2017:92, s. 292.

² Amnesty ställer sig även bakom de förslag i utredningen som inte tas upp särskilt i detta yttrande.

³ Lag (1972:119) om fastställande av könstillhörighet i vissa fall.

juridiskt för den de är. En ändring av juridiskt kön innebär utdragna, psykiskt påfrestande könsutredningar och omständliga processer. Dessa processer bidrar till transpersoners stora utsatthet i samhället och kränker deras rätt till privatliv, rätt till självbestämmande och rätt till erkännande inför lagen.

Ett rättsligt erkännande som baseras på självidentifikation ska inte villkoras av inblandning av hälso- och sjukvården. I nuläget behöver transpersoner erhålla ett medicinskt utlåtande för att kunna byta juridiskt kön. Det är en lång och ofta krävande process där den enskilde måste "bevisa" sin "rätta" könsidentitet, ett patologiserande förfarande som Amnesty starkt avstyrker.

De medicinska kriterierna genomsyras i många fall av stereotypa föreställningar om binära könsnormer.⁴ Prövningen av en persons könstillhörighet är en onödigt utdragen process som tar både tid och kraft från den person som i många fall redan mår dåligt. Det tenderar att öka den psykiska ohälsan hos transpersoner och stigmatiseringen av gruppen generellt.⁵ En administrativ process fri från medicinsk prövning vid byte av juridiskt kön är därför nödvändig för att uppfylla transpersoners rätt till högsta uppnåeliga hälsa, enligt artikel 12 i konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (nedan "ESK-konventionen").⁶

Det är av största vikt att den nuvarande könstillhörighetslagen upphävs för att ersättas av två separata lagar där den administrativa processen att byta juridiskt kön separeras från den medicinska behandlingen. Amnesty har även inkommit med ett remissyttrande avseende det parallella lagförslaget Ds 2018:11 ("Vissa kirurgiska ingrepp i könsorganen").

Inför en snabb och enkel administrativ process baserad på självidentifikation

Den enskildes rätt till självbestämmande är en viktig folkrättslig princip som ska gälla för alla människor, oavsett identitet.⁷ Amnesty välkomnar det faktum att de framförda lagförslagen är rättighetsbaserade och utgår från varje persons rätt att definiera sin egen könstillhörighet.

⁴ SOU 2014:91, s. 263.

⁵ Amnesty International (2014). *The State Decides Who I Am: Lack of legal gender recognition for transgender people in Europe*, s. 23

⁶ ESK-kommittén har i Generalkommentar nr. 20 klargjort att diskrimineringsförbudet i ESK-konventionens artikel 2.2 även ska omfatta transpersoner, para. 32. Enligt kommittén är principen om icke-diskriminering, med hänsyn till särskilt utsatta samhällsgrupper, en helt grundläggande princip för att rätten till hälsa ska kunna uppfyllas, Generalkommentar nr 14, para 18.

⁷ Artikel 1, FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter.

I en rapport från 2011 konstaterar FN:s kommissionär för mänskliga rättigheter att många transpersoner inte kan få till stånd ett rättsligt erkännande av det egenidentifierade könet, vilket innebär stora svårigheter för dem i fråga om bland annat möjligheter till anställning eller tillgång till identitetsbevis eller resehandlingar. Kommissionären uppmanar konventionsstaterna att fullt ut erkänna rätten för transpersoner att byta kön utan omotiverade hinder eller inskränkningar.⁸

I mötet med statliga och icke-statliga administrativa aktörer, såsom universitet och sjukvård, ska transpersoner inte bli osynliggjorda, tvingade att "komma ut" som trans, ifrågasatta eller på annat sätt utsatta för kränkningar. Transpersoner ska erbjudas tillgång till sina rättigheter på samma villkor som andra. Att få sin könsidentitet erkänd är därför en del av rätten till privatliv, vilken skyddas genom artikel 17 i ESK-konventionen.

Ingen ska tvingas dölja, undertrycka eller förneka sin könsidentitet. FN:s människorättskontor (nedan "OHCHR"s) understryker detta och rekommenderar i en rapport från 2015 medlemsstaterna att alltid utfärda personbevis som speglar individens självupplevda könstillhörighet.⁹ Även Europarådets kommissionär för mänskliga rättigheter betonar att en individs självdefinierade könsidentitet ska erkännas juridiskt, socialt och medicinskt för att överensstämma med rätten till privatliv i artikel 8, Europakonventionen.¹⁰

Yogyakartapinciperna från 2006 tolkar existerande människorättsnormer i frågor som specifikt rör hbtqi-personers rättigheter.¹¹ Principerna har fått status som vägledande och tongivande i tolkningen av hur människorätten ska tillämpas på hbtqi-relaterade frågor. Yogyakartapincip 3 slår fast att "var och en har rätt att överallt erkännas som en person i lagens mening" och att "alla människor oavsett könsidentitet ska åtnjuta rättskapacitet i alla aspekter av livet". Rätten till erkännande inför lagen skyddas även genom artikel 16 i ESK-konventionen, artikel 15 i Kvinnokonventionen och artikel 16 i Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter.

⁸ FN:s människorättskommissionär. Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights, Discriminatory laws and practices and acts of violence against individuals based on their sexual orientation and gender identity. A/HRC/19/41, para. 72-73 och para. 84.

⁹ FN:s råd för mänskliga rättigheter. Discrimination and violence against individuals based on their sexual orientation and gender identity. A/HRC/29/23, para. 79.

¹⁰ Europarådets kommissionär för mänskliga rättigheter (2011). Discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity in Europe, s. 13.

¹¹ Yogyakartapinciperna: Principer om tillämpning av det internationella skyddet av de mänskliga rättigheterna vad gäller sexuell läggning och könsidentitet (2006) Tillgängliga på svenska: <https://www.regeringen.se/49baf9/contentassets/fadeb656cb2e44bba5cb076100e1cb70/yogyakartapinciperna-pa-svenska>.

Amnesty betonar att ändringar av juridiskt kön som innebär alltför långa väntetider och/eller ställer upp obligatoriska krav som exkluderar en viss grupp av transpersoner riskerar att strida mot rätten till privatliv och rätten till erkännande inför lagen.¹² En snabb, enkel och administrativ process för byte av juridiskt kön möjliggör för transpersoner att få tillgång till sina rättigheter utan diskriminering.

Tillgodose barns rätt att själva bestämma över sin könsidentitet

Amnesty tillstyrker att unga transpersoners situation stärks, genom att åldersgränsen för byte av juridiskt kön sänks. Transpersoner under 18 år som inte har möjlighet att leva i enlighet med sin könsidentitet riskerar att utsättas för diskriminering och trakasserier i till exempel skolmiljöer eller inom familjen.¹³ Att förneka omyndiga transpersoners möjlighet att erhålla ett juridiskt kön som stämmer överens med deras könsidentitet är inte förenligt med folkrättsliga principer avseende barns rättigheter.

Principen om barnets bästa kommer till uttryck i artikel 3 i konventionen om barnets rättigheter (nedan "barnkonventionen"). Barnets bästa uttrycker en av barnkonventionens mest grundläggande värderingar och ger varje barn rätten att få sina intressen sätta i främsta rummet vid alla beslut som rör barnet. Detta innebär att även barn ska ha tillgång till ett rättsligt erkännande av sin könsidentitet, vilket ska beaktas i förhållande till barnets ålder, mognad och behov.¹⁴ Varje barn har rätt att uttrycka sin mening och höras i alla frågor som rör barnet.¹⁵ Vidare ska varje barns rätt till privatliv respekteras.¹⁶

FN:s Barnkommitté har uttalat att barnets identitet inkluderar könsidentitet och att rätten att behålla sin identitet garanteras av barnkonventionens artikel 8. Denna rätt måste respekteras och inkluderas vid en prövning av barnets bästa.¹⁷ Amnesty står därför bakom lagförslagets beslut om att öppna upp för minderåriga att ändra det kön som framgår av folkbokföringen.¹⁸

¹² Amnesty International (2014). *The State Decides Who I Am: Lack of legal gender recognition for transgender people in Europe*, s. 21.

¹³ SOU 2014:91, s. 76.

¹⁴ Amnesty International (2014). *The State Decides Who I Am: Lack of legal gender recognition for transgender people in Europe*, s. 27.

¹⁵ Artikel 12.1, barnkonventionen.

¹⁶ Artikel 16, barnkonventionen.

¹⁷ Committee on the Rights of the Child, General Comment 14: The right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (Article 3, para. 1), para. 55, 2013.

¹⁸ *The State Decides Who I Am*, s. 91

Stärk ickebinäras mänskliga rättigheter

Den binära tvåkönsnormen genomsyrar hela samhället. Ickebinära följer inte normen om manligt och kvinnligt och är därför en särskilt utsatt grupp. Utredningen SOU 2017:92 ("Transpersoner i Sverige") understryker att personer som identifierar sig som ickebinära mår allra sämst och att de i minst omfattning kan leva i enlighet med sin könsidentitet.¹⁹ Ett rättsligt erkännande för ickebinära är en viktig människorättsfråga. OHCHR framhåller i kampanjen *Free & Equal* att "[a]ll in all, the majority of non-binary people do not have effective access to recognition of their gender identity and continue to face widespread discrimination and harassment".²⁰ OHCHR rekommenderar att nationell lagstiftning bör erkänna ickebinära könsidentiteter.²¹

Stater har en skyldighet att skydda, respektera och efterleva alla människors lika rättigheter oavsett könsidentitet. Detta inkluderar även ickebinära könsidentiteter.²² Här vill Amnesty återigen betona princip 3 i Yogyakartaprinciperna som förordar rätten till erkännande inför lagen och att denna ska gälla fritt från diskriminering, oavsett könsidentitet. Amnesty förespråkar att ickebinära ska få tillgång till officiella identifikationsdokument som på ett tillfredsställande sätt återspeglar deras könsidentitet.²³ Amnesty uppmanar därför regeringen att snarast initiera en utredning om könsneutrala personnummer och en utredning om införandet av ett tredje juridiskt kön.²⁴

Avslutningsvis

Amnesty vill uppmärksamma det faktum att situationen är akut för ett stort antal transpersoner i Sverige som lever med sämre hälsa och lider brist på rättsligt erkännande från svenska staten på grund av sin könsidentitet. Vi ser fram emot lagändringar som möjliggör för transpersoner att få full tillgång till sina rättigheter genom en tillgänglig, effektiv och rättighetsbaserad process så att de fullt ut kan leva i enlighet med sin könstillhörighet.²⁵

¹⁹ SOU 2017:92, s. 169.

²⁰ OHCHR (2016). *Living Free & Equal*, s. 121.

²¹ *Ibid.*

²² OHCHR (2016). *Living Free & Equal*, s. 97.

²³ Amnesty International (2013). *Policy Statement on the Rights of Transgender Individuals*, s. 3.

²⁴ Förslag 14.1.6 i SOU 2017:92, s. 496; och förslag 14.1.2, s. 488.

²⁵ Amnesty International (2014). *The State Decides Who I Am: Lack of legal gender recognition for transgender people in Europe*, s. 90.

Sammantaget tillstyrker Amnesty de parallella lagförslagen i Ds 2018:17 respektive Ds 2018:11 i deras helhet och ser fram emot en modernare, rättighetsbaserad lagstiftning för transpersoner i Sverige.

Undertecknas:

Anna Lindenfors
Generalsekreterare
Amnesty International, svenska sektionen